

This is a postprint of

'Het uitleenwoord als sleutel. De naamlijst van John Heckewelder en de Walam Olum van C.S. Rafinesque'.

Noordegraaf, J.

Trefwoord, 2014(augustus), 1-17

Published version: no link available

Link VU-DARE: <http://hdl.handle.net/1871/51514>

(Article begins on next page)

HET UITLEENWOORD ALS SLEUTEL

De naamlijst van John Heckewelder en de *Walam Olum* van C.S. Rafinesque

Jan Noordegraaf

1. Inleiding

In 1834 verscheen in Philadelphia postuum een door de Amerikaanse zendeling en taalkundige John Heckewelder opgestelde lijst van namen die de Delaware-indianen aan rivieren, plaatsen en opperhoofden gegeven hadden. In de jaren dertig van de negentiende eeuw was ook de in de USA woonachtige polyhistor Constantine Samuel Rafinesque bezig met de studie van indianentalen. In het najaar van 1834 dong hij mee naar de prestigieuze Franse Prix Volney met een verhandeling over Algonkintalen. Op de valreep bood Rafinesque nog aan om aanvullend materiaal op te sturen, waaronder zijn Engelse vertaling van de *Walam Olum*, ‘het heilige boek van de Delaware-Indianen’. De jury is daar niet op ingegaan.

In dit artikel bespreek ik de relatie tussen het lexicografisch materiaal van Heckewelder en de door Rafinesque in 1836 uitgegeven *Walam Olum*, mede als voorbeeld van ‘ontspoorde wetenschap’. Ik wil vooral laten zien op welke manier men in de recentere *Walam Olum*-studie tot bepaalde conclusies inzake deze relatie is gekomen.

2. *Walam Olum*

Van de *Walam Olum*, ‘het heilige boek van de Delaware-Indianen’ verscheen in 1989 bij uitgeverij Ank-Hermes in de reeks ‘Grote Klassieken’ een Nederlandse vertaling. Deze uitgave was voorzien van een uitvoerige toelichting van de hand van de vertaler, de Friese dichter Jelle Kaspersma (*1948). Enkele jaren later, in 1991, publiceerde Kaspersma in het literaire tijdschrift *Trotwaer* een gedeelte van het boek ook in het Fries.¹ Deze vertaling begint als volgt: ‘Op de râne fan tiid en romte, / dêr is it allegear wetter./ Dêr einiget it lân, / wetter hearsket oer it lân.’ In het origineel luidt het: ‘Sayewi talli wemiguma / wokgetaki’ (WO I:1).²

De *Walam Olum*, of *Wallam Olum* zoals het werk vroeger heette, vormt een intrigerend en complex geheel. Lange tijd is de *Walam Olum*, ‘datgene dat met rode kleurstof geschreven is’ (Kaspersma 1989: 9), doorgegaan voor het enig overgebleven boekwerk van de indianen ten noorden van Mexico. Het zou grotendeels ontstaan zijn vóór de komst van de blanken in Amerika. Ene Dr. Ward, een arts die tijdens een epidemie een aantal Lenni Lenape oftewel Delaware-indianen het leven redde, kreeg in 1820 als dank daarvoor een verzameling plankjes, stokken en vellen boomschors. Daarop stond de geschiedenis van dit volk in rode

¹ In datzelfde tijdschrift had Kaspersma al eens eerder geattendeerd op de *Walam Olum*, ‘de skiednis fan de stam’ (Kaspersma 1978: 211).

² ‘Daar aan de rand van het niets / daar is alles water / daar is een groot wateroppervlak / daar waar het land ophoudt’ (Kaspersma 1989: 15).

kleurstof en glyfen ‘gekrast en getekend’ (Kaspersma 1989: 9). Ward liet de collectie zien aan zijn vriend, de enigszins excentrieke Frans-Amerikaanse en veelschrijvende Constantine Samuel Rafinesque (1783-1840), die het ‘manuskript fan de *Walam Olum*, tekene op plankjes en stikken bjrkebast’ (Kaspersma 1991: 29) in ‘twee onaanzienlijke boekjes’ (Kaspersma 1989: 9) kopieerde. De beide boekjes zijn bewaard gebleven;³ het origineel is echter verloren gegaan.

In 1822 heeft Rafinesque ‘met behulp van een anonieme Delaware-indiaan’ de bij de 183 glyfen behorende oude liedachtige Lenapetekst nog aan de *Walam Olum* kunnen toevoegen (Kaspersma 1989: 9-10). Verder kreeg hij ook nog een aanvullend fragment (maar dan zonder bijbehorende beeldtekens) van ‘in Delaware mei de namme John Burns’ (Kaspersma 1991: 29). Dat fragment kreeg Rafinesque vertaald en wel in handen; de overige tekst wist hij – naar eigen zeggen – na diepgaande studie zelf te vertalen. Hij maakte daarbij gebruik van het taalkundig werk van bekende Moravische zendelingen en indianenkenners als David Zeisberger (1721-1808) en John Heckewelder (1743-1823).⁴ De vertaling was in 1833 gereed, zo vertelt Rafinesque. Ze werd drie jaar later gepubliceerd, zonder de bijbehorende pictogrammen overigens, in Rafinesques boek *The American Nations* (1836).

In de *Walam Olum* vinden we een oorsprongsmythe die verbonden wordt met een episch verslag over een langdurige trektocht, die meer dan negentig generaties duurde, van ver over de Beringstraat naar de oostkust van Noord-Amerika, waar de Lenape de eerste Europese kolonisten ontmoetten.⁵ Het door de Delaware John Burns aangeleverde fragment sluit mooi aan bij de eerdere tekst: het gaat precies verder daar waar het eerdere verhaal eindigt, namelijk met de komst van de blanken.

De provenance van de tekst en van de beeldtekens vormt een nogal ondoorzichtig en niet meer controleerbaar relaas. Maar vooral het feit dat je tegenwoordig niet meer *ad fontes* kunt gaan – de oorspronkelijke stukken berkenbast lijken, als gezegd, voorgoed verdwenen –, deed sommige onderzoekers twifelen aan de echtheid van de *Walam Olum*. Kaspersma (1989: 8) wijst de twijfels echter met kracht van de hand: de Delaware hebben beslist niet de gelegenheid gehad ‘om een fake-geschiedenis in elkaar te zetten’. Daarin heeft hij zeker gelijk. Maar wat is de rol van de vertaler, de enigmatische Rafinesque, geweest?

³ Ze bevinden zich in de bibliotheek van de University of Pennsylvania, Philadelphia, met als signatuur Ms. Coll. 700. De twee boekjes (in totaal 46 pp.) zijn online te raadplegen via http://dla.library.upenn.edu/dla/medren/detail.html?id=MEDREN_2571471.

⁴ Cf. Rafinesque 1836: 125 n.19. Heckewelder is onder lexicografen bekend om zijn verklaring van het woord ‘yankee’. In zijn *Account of the history, manners, and customs of the Indian nations* (1819) legt hij namelijk een verband met het indiaanse ‘yengees’, waarmee de indianen het woord ‘English’ trachtten na te bootsen (cf. Heckewelder 1819a: 142-143). De schrijver James Fenimore Cooper (1789-1851) volgt Heckewelder in deze. In 1810 had de Amerikaanse lexicograaf Noah Webster (1758-1843) ‘yankee’ overigens nog uit het Perzisch afgeleid (cf. Simpson 1986: 173). Voor een andere verklaring voor de herkomst van dit woord zie onder meer Van der Sijs 2009: 198 evv.

⁵ Zoals vermeld wordt in het *Nederlands Dagblad* van 13 juni 1989, heeft de Groningse aardrijkskundeleraar dr. Arie van Deursen (1891-1963) in zijn studie *Der Heilbringer. Eine ethnologische Studie über den Heilbringer bei den nordamerikanischen Indianern* in 1931 ook aandacht besteed aan de *Walam Olum*. Van Deursen drukte de eerste twee ‘Gesängen’ af (pp. 73-75) in de Duitse vertaling van Wilhelm Schmidt S.V.D. (1868-1945) uit 1929. Schmidt had zich daarbij gebaseerd op de editie van Daniel G. Brinton uit 1885. Kaspersma (1989: 7) is overigens van mening dat ‘de zeer summiere en verouderde vertaling’ van Van Deursen ‘in het Nederlands’ gesteld is. Terzijde: Arie van Deursen was de vader van de latere VU-historicus A.Th. van Deursen (1931-2011).

3. Constantine Samuel Rafinesque (1783-1840)

De twee brieven uit Palermo van Constantine Samuel Rafinesque die in de Leidse Universiteitsbibliotheek te vinden zijn (ze dateren uit 1812),⁶ gaan niet over taal en letteren, maar over botanische kwesties. Dat hoeft geen verrassing te zijn. Rafinesque, geboren in Constantinopel en opgegroeid in Italië en Frankrijk, heeft zich beziggehouden met zeer uiteenlopende takken van wetenschap, zoals botanie, zoölogie, etnologie, archeologie en geschiedenis. Hij was actief betrokken bij de Latijnse naamgeving van planten en dieren. Ook beweerde hij dat hij vóór zijn zeventiende wel meer dan vijftig talen bestudeerd had. Als taalkundige is hij wel eens beschouwd als een voorloper van het structuralisme (Belyi 1997: 61). Kortom, hij was ‘a scholar with a plethora of publications on his CV’, zou men tegenwoordig zeggen. Via Wikipedia kan de lezer eenvoudig meer biografische gegevens over deze opmerkelijke geleerde te weten komen.

Constantine Samuel Rafinesque (1783-1840)

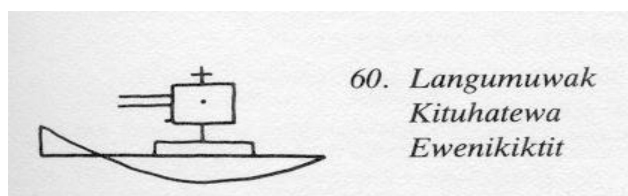
Na een eerder verblijf in Noord-Amerika (1802-1804) vestigde Rafinesque zich in 1815 permanent in de USA. Hij verloor al zijn boeken (50 dozen) en zijn verzameling van meer dan 60.000 schelpen, toen het schip waarop hij de overtocht naar de Nieuwe Wereld maakte, in november 1815 voor de kust van Connecticut verging. In de jaren 1819-1826 was hij als ‘Professor of Historical and Natural Sciences’ werkzaam te Lexington, Kentucky. Daarna woonde hij in Philadelphia, waar hij met publiceren en lezingen houden in zijn levensonderhoud moest voorzien. In 1835 was Rafinesque kandidaat voor de prestigieuze Prix Volney, uit te reiken door het vermaarde Institut de France op voordracht van de Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Maar zijn taalkundige inzending van 256 pagina’s, *Examen Analytique des Langues Linniques* [= Algonkin talen] *de l’Amérique Septentrionale*, werd niet

⁶ UB Leiden BPL 243. De beide in het Frans gestelde brieven, gericht aan Christiaan Hendrik Persoon (1761/2 - 1836) in de Rue de St. Jacques te Parijs, gaan over ‘notre science favorite la Botanique’. Rafinesque ambieert de pas vrijgekomen leerstoel Botanica aan de plaatselijke universiteit, maar hij vermoedt dat men aan een Siciliaan de voorkeur zal geven.

bekroond (cf. Leopold 1999b). In 1840 stierf hij in Philadelphia als een berooid man; diverse manuscripten van Rafinesque zijn letterlijk op de locale vuilnisbelt beland.

Zoals eerder opgemerkt, de tekst van de *Walam Olum* was voor Rafinesques overlijden al gepubliceerd in het eerste deel van zijn in eigen beheer verschenen *The American Nations* (1836). In de negentiende en twintigste eeuw is de *Walam Olum* een aantal keren opnieuw uitgegeven, vertaald en becommentarieerd, onder meer door bekende geleerden als de etnoloog Daniel Garrison Brinton (1837-1899), die in 1885 de eerste systematische studie van de *Walam Olum* publiceerde, en Charles Frederick ('Carl') Voegelin (1906-1986), die als taalkundige en vertaler deel uitmaakte van een interdisciplinair team van onderzoekers dat gesponsord werd door Eli Lilly (1885–1977), een Amerikaanse tycoon en filantroop die in de ban was geraakt van het verhaal over de herkomst van de Delaware. In 1954, na twintig jaar studie, verscheen hun editie, *Walam Olum or Red Score. The Migration Legend of the Lenni Lenape or Delaware Indians*.⁷

Zoals Kaspersma aangeeft, is de *Walam Olum* in zes boeken verdeeld. Opvallend zijn daarbij de parallellen met bepaalde boeken in de Bijbel zoals Genesis, Exodus en Koningen: het eerste boek omvat het scheppingsverhaal van de Delaware oftewel de Lenape-indianen; het tweede beschrijft de zondvloed. In het derde boek staat de tocht centraal van de Lenni Lenape naar het Noord-Amerikaanse continent. De boeken vier en vijf vermelden de hoofdlieden en hun daden, en een beschrijving van de strijd tegen de 'Moundbuilders' in het Ohio-dal. Het vijfde boek eindigt met de komst van de blanken (WO V: 60):

vriendelijke mensen zijn zij
iets groots is daar
bij deze personen
hoe zijn zij gemaakt? (Kaspersma 1989: 105)

De al eerder genoemde Delaware John Burns gaf het antwoord (WO VI: 1)

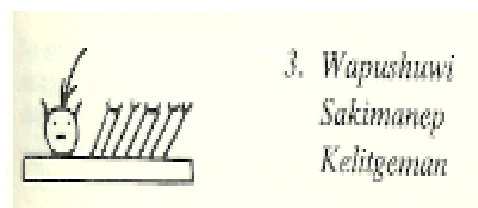
Helaas, helaas, Nu weten we
Wie zij zijn (...)
Ze kwamen met een glimlach,
Maar spoedig werden ze Slangen,
Werden ze vijanden (Kaspersma 1989: 108).

⁷ Kaspersma (1989) is vooral op deze editie gebaseerd. In 1975 kreeg Carl Voegelin een omvangrijk Festschrift (720 pp.) aangeboden, dat onder de titel *Linguistics and anthropology* in Lisse verscheen bij The Peter de Ridder Press. Over zijn bijdrage aan de editie van de *Walam Olum* staan geen bijzonderheden vermeld, evenmin als in het aan hem gewijde lemma in het *Lexicon Grammaticorum* (Pearson 2009). Een editie 'dealing with various aspects of the Walam Olum (including the philological)' was in 1941 al in voorbereiding (Voegelin 1941: 54 n. 4).

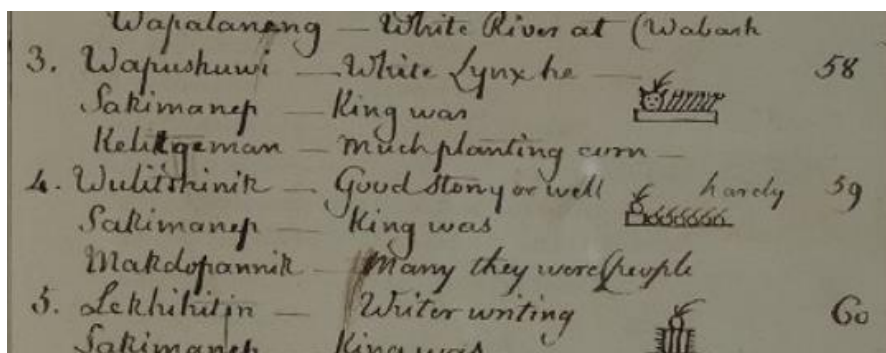
4. Naamgevingsproblemen in de *Walam Olum*

4.1. Vreemde woorden

Vanzelfsprekend passeren in de *Walam Olum*, die een periode beschrijft van wel ‘32 centuries, (...) reaching back to 1600 years before our era’, talrijke indiaanse opperhoofden de revue. Soms lijkt de tekst wel ‘a simple catalogue of rulers, with a few deeds’ (Rafinesque 1836: 124): reeksen van drie à vierregelige strofen, met eerst een eigenaam, dan ‘sakimanep’ (‘hij is opperhoofd’), vervolgens een handeling of een gebeurtenis. Veel van die opperhoofden worden bij name genoemd; Rafinesque telt er 96, maar 10 zijn er naamloos gebleven. In WO V: 3 staat een opperhoofd met naam en toenaam vermeld (Kaspersma 1989: 83):

Of in het originele aantekeningenboekje op bladzij 35 r. (zie noot 3):

‘White Lynx he / King was / much planting corn’. In Nederlandse vertaling van Kaspersma, met een keuze voor onderschikking: ‘wanneer witte kat hoofdman is / is er veel akkerbouw’. En in het Engels van Voegelin: ‘When White Wildcat was chief, there was much farming’. Naar de berekeningen van Rafinesque zelf moet dat ruim vóór het jaar 600 geweest zijn (cf. 1836: 137 n. 39).

Het opperhoofd Witte Kat heet in het origineel ‘Wapushuwi’, en dat is een woord dat in verschillende morfemen op te splitsen is. Zo blijkt het morfeem *wa(p)* ‘wit’ te betekenen,⁸ terwijl *-wi* een suffix is dat veelvuldig door Rafinesque gebruikt wordt om een derde persoon enkelvoud aan te duiden. En *push(u)* moet dan wel ‘kat’ betekenen. ‘Push’, dat heeft toch veel weg van het Nederlandse woord ‘poes’ of ‘poessie’. ‘Maar meneer’, had een student op het

⁸ Cf. *Wapachikis* (V: 57) = witte kikker, *Wapagamushki* (V: 44) = witte otter, *Wapashum* (V: 45) = witte hoorn, *Wapagukhos* (IV: 8) = witte uil. Etc.

werkcollege Koloniaal Nederlands kunnen opmerken, ‘dat staat toch ook al in de *Etymologiebank*?’⁹

En inderdaad, in het Delaware blijkt *puschis* een bekend, uit het Nederlands afkomstig woord te zijn (Goddard 1974: 156-157; Bakker 1993: 34; van der Sijs 2006: 143, 2009: 303). De naam van deze Delaware-hoofdman in een verhaal dat duizenden jaren oud heet te zijn, is klaarblijkelijk gebaseerd op een Nederlands uitleenwoord. Echter, de Nederlandse handelaren en kolonisten arriveerden pas in het eerste kwart van de zeventiende eeuw in Noord-Amerika.

Een andere in dit verband intrigerende naam is die van het opperhoofd *Waptipatit* (WO IV: 41) ‘wit kuiken’.¹⁰ *Tippa* blijkt een Zweeds woord om kippen aan te roepen (Goddard 1994: 158; cf. Oestreicher 1995a: 11; zie ook Heckewelder 1876: 442). Wat dat Zweeds betreft: Nieuw-Zweden was vanaf 1638 een Zweedse kolonie langs de Delaware Rivier in de huidige Amerikaanse staten Delaware, New Jersey en Pennsylvania.¹¹ Het gebied werd in 1655 door de Nederlanders geannexeerd.

Deze anachronismen en nog andere eigenaardigheden in de naamgeving van de opperhoofden wekten bij de Amerikaanse onderzoeker David M. Oestreicher in de jaren negentig van de vorige eeuw enige verwondering. Het was voor hem aanleiding om nog eens kritisch naar de naamgeving in de *Walam Olum* te kijken.¹² Immers, hoe kunnen de namen van twee aloude opperhoofden ooit gevormd zijn op basis van een Nederlands en een Zweeds leenwoord uit de zeventiende eeuw?

Terzijde merk ik op dat een geoefende Nederlandse c.q. Friese lezer vertrouwd zal zijn met verwante problemen in een soortgelijk reisverslag, en wel in het bekende Oera Linda-boek, een in de negentiende eeuw opgedoken Oudfries document, dat zou stammen uit de tijd van voor onze jaartelling, maar waarin onder meer een verwijzing is opgenomen naar het Suezkanaal – met het graven daarvan werd pas in 1859 een begin gemaakt (Jensma 2004: 139-140). En over de naamgeving in het Oera-Lindaboek is ook al eens een en ander opgemerkt. Het was dr. Jan Beckering Vinckers (1821-1891), leraar te Kampen en gedreven vergelijkend taalkundige, die in 1876 de taal ervan als ‘wartaal’ ontmaskerde. *De onechtheid van het Oera-Linda-Bôk, aangetoond uit de wartaal waarin het is geschreven*, luidde de titel van zijn brochure. Aan de hand van een historisch-vergelijkende taalanalyse (hij vergeleek het OLB-ees met Gothisch, Angelsaksisch en Oud-Fries) toonde hij aan dat de tekst geen Oud-Fries kón zijn en zo wist hij de onechtheid van het Oera Linda Boek overtuigend vast te stellen. Wat valt er nu te zeggen over de taal van de *Walam Olum*?

⁹ Cf. <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/poes1>. In WO V: 31 staat ook nog het woord *pungelika*, door Kaspersma vertaald als ‘wilde katten’. Het is de aangepaste combinatie van een Nederlands leenwoord met de Frans-Engelse versie van Irokese naam voor de Erie-indianen (cf. Oestreicher 1995b: 8, 35). Merk op dat de Delaware in de negentiende eeuw de *r* niet konden uitspreken (Zeisberger 1827: 35). Heckewelder (1876: 144) herinnerde zich nog goed hoe de indianen hem in 1808 een *quaekel* (‘quaeker’) noemden.

¹⁰ ‘Waptipatit / Sakimanep / Lappimahuk / Lowashawa’: ‘wanneer wit kuiken hoofdman is / vloeit er weer bloed / dan vloeit er bloed in het noorden / dan vloeit er bloed in het zuiden’ (Kaspersma 1989: 69).

¹¹ Heckewelder (1834: 383) labelt bijvoorbeeld het woord *Machéli-gischguall* ‘many days’ expliciet als ‘Swedish Delaware’.

¹² Oestreicher bestudeerde ook uitvoerig de structuur en herkomst van de pictogrammen. Ik laat dit aspect van de *Walam Olum* in dit tijdschrift maar buiten beschouwing.

4.2. Het patroon herkend

De vraag is nu hoe Rafinesque aan de op een erkend leenwoord gebaseerde naam van het opperhoofd Witte Kat is gekomen. Hij geeft dat zelf al indirect aan. Bij het vertalen van het origineel van de *Walam Olum* uit het Delaware in het Engels heeft hij naar eigen zeggen (1836: 124 n.19) gebruikt gemaakt van diverse hulpmiddelen zoals de Delaware-grammatica uit 1827 die opgesteld was door David Zeisberger (1721-1808), een vermaard Moravisch zendeling die vloeiend diverse indianentalen sprak (cf. Swiggers 2009a), en de woordenlijst van diens vroegere medewerker, de niet minder vermaarde zendeling Johann Gottlieb Ernestus ('John') Heckewelder (1743-1823).¹³ Die lijst heeft als titel: 'Names which the Lenni Lenape or Delaware Indians, who once inhabited this country, had given to Rivers, Streams, Places, &c., &c., within the now States of Pennsylvania, New Jersey, Maryland and Virginia: and also Names of Chieftains and distinguished Men of that Nation; with the Significations of those Names, and Biographical Sketches of some of those Men'. Na Heckewelders overlijden werd dit manuscript uit 1822 ten behoeve van de American Philosophical Society voor de druk bezorgd door de eminente Frans-Amerikaanse linguïst Peter Stephen (Pierre-Étienne) Du Ponceau (1760-1844), een correspondent onder meer van de Duitse taalgeleerde Wilhelm von Humboldt (1767-1835).¹⁴ Heckewelders 'On Indian names' (zo staat het in de kopregel) verscheen in november 1834 in Philadelphia, de plaats waar toentertijd ook Rafinesque woonachtig was.

Gelet op de koloniale taalgeschiedenis is het niet verrassend dat we het woord voor 'kat' ook in de naamlijst van Heckewelder aantreffen. In de afdeling eigennamen bespreekt Heckewelder onder meer de indiaanse naam van een man die door de blanken 'Big Cat' werd genoemd; in het Delaware heette hij *Machingue Puschis*, 'the large cat' (Heckewelder 1834: 393).¹⁵ Een 'witte kat' vinden we niet in Heckewelders lijst, wel komt een morfeem als *wap* 'wit' er diverse malen in voor, bijvoorbeeld in *Wapiechen* 'it looks white' (1834: 368).

Wapushuwi is dus, zoals al opgemerkt, opgebouwd uit de morfemen *wap* 'wit' + het Nederlandse uitleenwoord *puschis* 'kat' + *wi* 'hij'.¹⁶ Heeft Rafinesque deze naam soms zelf gevormd, *op basis van het materiaal van Heckewelder*, dat was de ingeving die Oestreicher kreeg. En hoe is het met het eveneens door Rafinesque als vertaalhulp genoemde werk van Zeisberger? Oestreicher richtte zich nu op de publicaties van de Moravische zendingen.

In de grammatica van Zeisberger (1827) vinden we op bladzijde 41 het Zweedse leenwoord *tipas* 'a hen or fowl'. Een aantal regels daaronder staat de morfologische regel

¹³ Zie over hem onder meer Waterman e.a. (red.) 2009, 35-40.

¹⁴ Over de geleerde en invloedrijke Du Ponceau zie onder meer het informatieve lemma van de hand van Pierre Swiggers in de tweede druk van het *Lexicon Grammaticorum* (2009), en verder Belyi 1975, Swiggers 1997: 233-243, Robins 1998, Andresen 1990: passim, en Turner 2014: 136-140. Aan Du Ponceau danken de taalkundigen de term 'polysynthetisch'. Als terzijde nog dit: Belyi (1975: 42) noteert dat Du Ponceau ook vertrouwd was met het 'low Dutch'. Of hij daarmee doelt op het 'Leeg Duits', de variëteit van het Nederlands die toentertijd nog in New York State en New Jersey gesproken werd (cf. Noordegraaf 2010), is niet duidelijk.

¹⁵ In een brief van oktober 1816 legt Heckewelder het aan Du Ponceau nog eens uit: 'Augmentatives are compounded from the word *chingue*, which signifies large'. *Chingue puschis* is dus 'a large cat' (Heckewelder 1876, II: 431).

¹⁶ *Wi* is een pseudo-suffix (cf. Oestreicher 1995a: 475). Ik laat dit morfeem hier verder buiten beschouwing.

voor diminutievorming genoteerd: ‘diminutives are formed by the suffix *tit*’, as (...) *Tipatit* ‘a chicken’ (Zeisberger 1827: 41).¹⁷ Een Delaware-naam voor het opperhoofd ‘wit kuiken’ is dan snel gemaakt: *Wap*+ *tipatit* > *Waptipatit* (zie WO IV: 41). En met het herkennen van dit door Rafinesque veelvuldig gehanteerde morfologische procédé had Oestreicher nu de sleutel in handen om de juiste relatie te bepalen tussen de *Walam Olum* en het werk van met name Heckewelder en dat van Zeisberger: de laatste twee vormen de *basis* van het eerste werk. Rafinesque heeft de *Walam Olum* eerst in het Engels geschreven en die tekst vervolgens in het Delaware ‘vertaald’.

Laat ik ter adstructie van die these een voorbeeld geven. Een van de andere opperhoofden heet *Maskansisil*, ‘sterke bizon’ (WO IV: 37; cf. Kaspersma 1989: 67). Bij Heckewelder vinden we deze naam als zodanig niet, maar wel de woorden *Máskane* ‘strong, rapid’ (1834: 355) en *Sisiliehanne* ‘buffalo creek’ (1834: 373). Welnu, *Maskan* + *sisil* > *Maskansisil*, ‘sterke bizon’.

Een ander specimen nog van dit ‘cut & paste’, eveneens ontleend aan Oestreicher (1995a: 512), die overigens nog tientallen van deze gevallen presenteert. In WO V: 30 vermeldt Kaspersma (1989: 93) het opperhoofd *Wulipallat* ‘vernietiger van goede dingen’. Bij Zeisberger (1827: 43) vinden we het woord *Wulit*, vertaald als ‘good’, en bij Heckewelder (1834: 387) staat *Gichkenópalât* ‘a great warrior, one who is expert in the war’. *Wulit* + *palat* > *Wulipallat* ‘Good warrior’ bij Rafinesque.

De werkwijze van Rafinesque wordt nu wel duidelijk: knippen en plakken. Oestreicher heeft in zijn omvangrijke dissertatie van meer dan vijfhonderd pagina’s de woordenschat van de *Walam Olum* doorgelicht en laten zien dat de manier waarop het lexicografisch materiaal van Heckewelder is omgewerkt, typerend is voor Rafinesque. Overigens breekt deze laatste vanwege zijn gebrekkige kennis van het Delaware (Oestreicher 1995a: 92) de morfemen nogal eens verkeerd af. Daardoor wordt de *Walam Olum* gekenmerkt door een taalgebruik dat nogal erg *sui generis* is, d.w.z. veel onregelmatige en onmogelijke morfologische formaties bevat. Het werk is daardoor voor de onderzoeker uit later tijd ‘a linguistic nightmare’ (Oestreicher 1995a: 15) geworden.

4.3. ‘Alles kantelt’

Op basis van een woord-voor-woord analyse komt Oestreicher tot de stelling dat Rafinesque bij het omzetten van een door hemzelf vervaardigde Engelse versie van de *Walam Olum* in het Delaware vooral de naamlijst van Heckewelder als Fundgrube heeft gebruikt, en wel nà het verschijnen daarvan in november 1834. Oestreicher (1995a: 88) laat zien dat in de *Walam Olum* een fout overgenomen is die *uitsluitend* te vinden is in de *gedrukte* versie van Heckewelders lijst, en niet in het manuscript van 1822. Zijn conclusie is dan dat Rafinesque zijn WO-manuscript, om snelle ontmaskering te voorkomen, eenvoudigweg geantedateerd heeft, en wel op 1833. Als Rafinesque spreekt over de vertaling ‘which I only accomplished in 1833’ (1836: 125 n. 19), dan fabuleert hij.

Rafinesques opmerking dat hij de *Walam Olum* pas na ‘a deep study of the Linapi’ aan de hand van de lijst van Heckewelder en van de door Peter Stephen Du Ponceau uit het Duits vertaalde Lenape *Grammar* van Zeisberger heeft kunnen vertalen (cf. Rafinesque 1836: 125 n 19), moet dus zo geïnterpreteerd worden dat hij deze werken uit 1834 en 1827 gebruikt heeft om zijn Engelse versie van de *Walam Olum* in het Delaware te vertalen (Oestreicher 1995a:

¹⁷ Heckewelder noteert in een brief aan Du Ponceau (10-10-1816): ‘The diminutive forms in the Indian are *tit* and *es*; the former is generally applied to animate, and the later to inanimate things’ (1876: 431). Voor *tipaas* ‘a hen’ en *tipatit* ‘a chicken’ zie ook Heckewelder 1876: 442.

20).¹⁸ Gegeven zijn gebrekkige kennis van die taal resulteerde dit, als eerder gezegd, in een nogal merkwaardige variëteit van het Delaware, waar latere onderzoekers en vertalers als Brinton en Voegelin zich duidelijk het hoofd over hebben gebroken. Zo dacht Voegelin dat hij te maken had met een uitgestorven Delawaredialect of met bewuste ‘distortions’ (Voegelin 1941: 64).

De namen van de opperhoofden die niet in historische bronnen te vinden zijn, moesten door Rafinesque zelf vervaardigd worden. Ze blijken mede gebaseerd op (gedeelten van de) plaatsnamen in de lijst van Heckewelder of uit adjectieven of gedeelten van werkwoorden in de grammatica van Zeisberger. De plaatsnaam *Gattwísi* ‘becoming fat’ (1834: 360) bijvoorbeeld wordt bij Rafinesque (WO V: 25) de naam van een opperhoofd; *Waptumewi* ‘de witte wolf’ (WO III: 12) komt van *Wap* ‘white’ + *Tummeink* ‘the wolf creek’ (1834: 365) + *wi*.

Nagenoeg de gehele *Walam Olum*-woordenschat is te herleiden tot Heckewelder 1834 en Zeisberger 1827, zo luidt de conclusie van Oestreicher.¹⁹ De *Walam Olum* is een schepping van C.S. Rafinesque en dateert uit eind 1834/begin 1835. Rafinesque is geen ontdekker, maar auteur.

5. Ontspoorde wetenschap: motieven

In het Philadelphia van zijn tijd was Rafinesque wetenschappelijk gezien een ‘outcast’ (het woord is van Daniel Brinton) – hij is bijvoorbeeld nooit gekozen tot lid van de American Philosophical Society –, en wellicht was hij het ook in sociaal opzicht. Door het winnen van de prestigieuze en lucratieve Prix Volney (1200 francs) hoopte hij zijn positie, ook financieel, te verbeteren. Op jacht naar ‘fame and fortune’, zo lijkt het.

De opgave voor de prijs van 1835 was ‘Déterminer le caractère grammatical des langues de l’Amérique du Nord connues sous les noms de Leni-Lennape, Mohegan, et Chippaway’. Rafinesque had in oktober 1834 een 256 pagina’s tellend ‘Examen analytique’ ingediend (zie § 3), dat gevolgd werd door een 14 bladzijden tellend supplement, gedateerd 24 december 1834.²⁰ Om zijn kandidatuur te versterken stelde hij nog meer aanvullingen in het vooruitzicht, waaronder de vertaling van de *Walam Olum*. ‘Le nom du M[anuscript] mérite attention, c’est WALLAM OLUM, deux mots signifiant *Peintes tablettes* en Idiome français (...)’, zo berichtte Rafinesque onder meer aan de secretaris van de Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, de geleerde baron en orientalist Antoine Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838). Maar ook de bijgesloten afbeeldingen van een aantal pictogrammen hebben de belangstelling van de Franse juryleden niet weten te wekken; zij hebben niet om aanvullend

¹⁸ Cf. Swiggers (2009a: 331) over Zeisberger en Heckewelder: ‘Their linguistic work was used by Constantine Samuel Rafinesque, who produced the *Walam Olum*, long regarded as an authentic native account of Algonquian origins’.

¹⁹ Oestreicher (1995a: 411) claimt dat ‘the literary sources for every word in the *Walam Olum* text were located in Rafinesque’s source material’. Voor het beeldmateriaal komt Oestreicher tot een soortgelijke conclusie.

²⁰ In het ‘Examen analytique’ wordt nergens naar de *Walam Olum* verwezen.

materiaal gevraagd (cf. Boewe 1999). Het was Du Ponceau die de prijsvraag van 1835 heeft gewonnen.²¹

Dat Rafinesque de ‘vertaling’ niet direct had meegestuurd naar Parijs, wijst er naar de mening van Oestreicher (1994: 13-15, 1995a: 73-88) op dat hij toen nog druk bezig was met het vervaardigen van de tekst van de *Walam Olum*: hij moest het Delawaremateriaal immers goeddeels putten uit de naamlijst van Heckewelder en die was in november 1834 pas van de pers gekomen. Om een en ander te verhullen antedateerde Rafinesque zijn WO-vertaling op 1833. Toen bleek dat hij de prijs niet gewonnen had, besloot hij de Engelse versie te publiceren in zijn boek *The American Nations* (Philadelphia 1836). Met deze publicatie mengde hij zich niet alleen in de contemporaine discussies over monogenese, maar ook over het debat inzake het pas verschenen *Book of Mormon*, in 1830 door Joseph Smith (1805-1844) gepubliceerd.²² Maar het is hier niet de plaats om op deze kwesties of op de hele sociaal-politieke en antropologische dimensie van de *Walam Olum* nader in te gaan.

Voor de volledigheid vermeld ik hier nog dat tot nu toe niemand ‘the late Dr Ward of Indiana’ (Rafinesque 1836: 122) heeft kunnen opsporen, de arts die in de jaren twintig van de negentiende eeuw het origineel van de *Walam Olum* aan Rafinesque heeft overhandigd. En de Delaware John Burns die een uit ‘het Lenape vertaald fragment’ (Kaspersma 1989: 107 evv = WO VI) leverde, is naar alle waarschijnlijkheid gewoon een alter ego van Rafinesque geweest (cf. Oestreicher 1995a: 56 evv).

6. De schouders waarop wij staan

Bij wetenschappelijk onderzoek speelt vertrouwen in de expertise en integriteit van collega’s van nu en van vroeger tijd altijd een belangrijke rol. Immers, ‘[n]o one person can possibly claim first-hand knowledge or anything like it over the whole’, en daarom ben je altijd ‘at the mercy of other people’s scholarship’, heeft de prominente beoefenaar van de geschiedenis van de taalwetenschap, de Britse linguïst R.H. Robins (1921-2000), geruime tijd geleden al eens opgemerkt (cf. Robins 1978: xiii). Aan de andere kant geldt er permanent het *caveat lector*: het is zaak om altijd op je hoede te zijn. Want niet alle schouders zijn even sterk, zo blijkt ook wel uit de casus van de apocriefe *Walam Olum*, die een ‘chain of error’ (Oestreicher) heeft gegenereerd.

Het was Daniel G. Brinton, arts van origine, die in 1885 een editie-met-pictogrammen bezorgde van de *Walam Olum* onder de titel *The Lenâpé and their legends, with the complete text and symbols of the Walam Olum*. Deze uitgave, die lang erg invloedrijk is geweest, bevatte niet alleen ‘a new translation’, maar ook ‘an inquiry into its authenticity’. Je ziet Brinton piekeren wanneer hij geconfronteerd wordt met de merkwaardige variëteit van het Delaware die uit de pen van Rafinesque was gevloeid. ‘Was it a forgery?’, vraagt hij zich af (1885b: 154) en hij houdt rekening met de mogelijkheid dat diepgaander onderzoek ‘will

²¹ De jury bestond uit Destutt de Tracy, Raynouard, Jay, E. Burnouf, Jaubert, Reinaud en Flourens (Swiggers 1998: 18). In 1825 had Du Ponceau ook al meegedongen naar de prijs, maar zijn essay is toen niet bekroond.

²² Volgens het verslag van de ‘author and proprietor’ Joseph Smith Jr., was het boek oorspronkelijk geschreven in voor die tijd onbekende tekens, gegraveerd op gouden platen. Smith beweerde dat hij op deze platen in 1827 geweest was door een engel die Moroni heette en die hij identificeerde als een wederopgestane indiaan die het boek duizend jaar geleden had geschreven (bron: Wikipedia). Zie voor het *Book of Mormon* en de *Walam Olum* ook Boewe (1985).

demonstrate it to have been a fabrication' (cf. Oestreicher 1996: 16). Maar na ampel wikken en wegen luidt zijn antwoord dat het werk 'genuine', authentiek, is (cf. Schmidt 1929: 412).

De positieve evaluatie door een gerenommeerd onderzoeker als Daniel Brinton heeft ongetwijfeld een rol gespeeld bij het werk aan de nieuwe editie van de *Walam Olum* uit 1954, 'interpreted by linguistic, historical, archaeological, ethnological, and physical anthropological studies', waarbij de linguïst Carl Voegelin tekende voor de vertaling. Heeft de relatie met zijn puissant rijke sponsor Eli Lily, een *Walam Olum*-gelovige, zijn blik vertroebeld en zijn onderzoeksresultaten beïnvloed? Oestreicher (1995a: 393) werpt die (retorische?)vraag op, maar gaat niet verder op deze kwestie in. Ook de Nederlandse promovendus Arie van Deursen vertrouwde op het werk van Brinton toen hij enkele bladzijden over de *Walam Olum* schreef. En Kaspersma (1989: 186) tenslotte vond de uitgave van Voegelin het beste werk 'dat tot nu toe over de *Walam Olum* verscheen'.

Oestreicher (1995a: 356 evv) oordeelt in zijn uitgebreide studie vrij hard over onderzoekers als Brinton en Voegelin: ondanks hun expertise hebben zij de nodige steken laten vallen. Ten onrechte gingen ze uit van de gedachte dat de Delawaretekst in principe in orde was en dat alleen Rafinesques vertaalfouten verbeterd hoefden te worden. Met het inzicht van nu kun je zien dat Daniel Brinton niet diep genoeg heeft gegraven. Hij herkende de Nederlandse en Zweedse leenwoorden niet en de naamlijst van Heckewelder is door hem niet of niet voldoende ingezet bij zijn analyse van de *Walam Olum*, Datzelfde geldt voor Carl Voegelin, die niet aangeeft dat er veel taalkundige problemen aan de Delawaretekst kleven en een gepolijste Engelse vertaling aflevert.

7. Slotopmerkingen: van naamlijst tot 'heilig boek'

But time renders justice to all at last
Constantine Samuel Rafinesque²³

Aan de hand van enkele voorbeelden uit het materiaal van David Oestreicher heb ik aangegeven langs welke weg deze auteur gekomen is tot zijn stelling dat de *Walam Olum* geen authentiek werk kan zijn. Zijn argumentatie is uiteraard veel diepgaander en breder dan ik in dit kort bestek kon aangeven. De conclusie is dat de naamlijst van Heckewelder uit 1834 heeft gediend als de voornaamste bron van de woorden die we in de *Walam Olum* tegenkomen. Rafinesque heeft heel bewust een niet-authentieke tekst aan de lezers voorgelegd en die tekst heeft gedurende meer dan anderhalve eeuw voor veel discussie gezorgd.

Uit het proefschrift van Arie van Deursen uit 1931 kunnen gevoeglijk de bladzijden geschrapt worden ('retractie' heet dat tegenwoordig) die gewijd zijn aan 'dem berühmten *Walam-Olum*'. En in een courante Picartabeschrijving van de editie-Brinton uit 1885 staat nog als annotatie vermeld: 'The text of *Walam olum* (Red score) is from a manuscript prepared by C.S. Rafinesque in 1833 from materials furnished by a Delaware Indian'. Die beschrijving mag worden bijgesteld. En een annotatie bij de vertaling-Kaspersma lijkt me ook niet ongepast.

Ten slotte nog dit. In Nederland was Daniel Brinton niet onbekend.²⁴ 'Een degelijk linguïst', noemt de Nijmeegse hoogleraar Jac. van Ginneken (1877-1945) hem in 1935 nog.

²³ Cf. Oestreicher (1995a: 2).

²⁴ Brinton is onder meer voorzitter geweest van een commissie van de American Philosophical Society die in 1887 werd ingesteld om de wetenschappelijke waarde van het Volapük, een geconstrueerde taal, te onderzoeken. Het rapport van deze commissie kwam in 1888 aan de orde in een vergadering van de

Zou indertijd geen enkele geleerde Nederlandse tijdgenoot Brintons uitgave van de *Walam Olum* bestudeerd hebben? In elk geval heeft blijkbaar niemand een collegiaal briefje naar de Universiteit van Pennsylvania gestuurd waarin bijvoorbeeld werd geattendeerd op het voor de *Walam Olum* pernicieuze leenwoord *pushi*, ‘poes’: de bestudering van het koloniale Nederlands in Noord-Amerika stond nog in de kinderschoenen. Anders was de *Walam Olum* wellicht al veel eerder bijgeschreven in het grote boek van de ‘maskerade der Muze’.

Literatuur

Andresen, Julie Tetel. 1990. *Linguistics in America 1769-1924. A critical history*. London & New York: Routledge.

Bakker, Peter. 1993. ‘Nederlandse leenwoorden in Noordamerikaanse Indianentalen’. *Waar komen de juiste ideeën vandaan*. *Opstellen over taal, wetenschap en maatschappij. Feestboek voor Gerard Hubers*. Onder redactie van Jan ten Thije. Amsterdam: Publikatie van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap no. 59, 31-36.

Barlow, William & David O. Powell. 1986. ‘The Late Dr. Ward of Indiana. Rafinesque’s Source of the *Walam Olum*’. *Indiana Magazine of History* 82, No. 2 (June), 185-193.

Belyi, V.V. 1975. ‘P.S. Du Ponceau – the father of American philology. His contribution to the development of Americanistics’. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 28, 41-49.

Belyi, Vilen V. 1997. ‘Rafinesque’s linguistic activity’. *Anthropological Linguistics* 39:1, 60-73.

Bod, Rens. 2013. *A new history of the humanities. The search for principles and patterns from Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.

Boewe, Charles. 1985. ‘A note on Rafinesque, the *Walam Olum*, the Book of Mormon, and the Mayan glyphs’. *Numen* 32, 101-113.

Boewe, Charles. 1999. ‘The other candidate for the 1835 Volney Prize: Constantine Samuel Rafinesque’. In: Leopold 1999b, 267-321.

Brinton, Daniel G. 1885a. *The Lenâpé and their legends, with the complete text and symbols of the Walam Olum, a new translation, and an inquiry into its authenticity*. Philadelphia: D.G. Brinton. (Brinton’s library of aboriginal American literature, V).

afdeling Letterkunde van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. De taalkundigen P.J. Cosijn (1840-1899), H.E. Moltzer (1836-1895) en M. de Vries (1820-1892) moesten de afdeling inzake de kwestie van het Volapük adviseren. De Nederlandse commissie keerde zich ‘tegen het plan om mede te werken tot het vormen eener algemeene taal en tegen de aanneming van het Volapük’. De vergadering sloot zich zonder verdere discussie bij het oordeel van de commissie aan. Aan de Amerikaanse vereniging zou worden meegedeeld ‘dat deze Akademie geen deel zal nemen aan enig congres, ter behandeling van dat onderwerp’ (cf. Noordegraaf 1995: 76-77).

Brinton, Daniel G. 1885b. 'The Walam Olum. Its origins, authenticity and contents'. In: Brinton 1885a, 148-217.

Buccini, Anthony F. 2000. 'Swannekens Ende Wilden: Linguistic attitudes and communications strategies among the Dutch and Indians in New Netherland'. *The Low Countries and the New World(s). Travel, discovery, early relations*. Ed. by Johanna C. Prins, Bettina Brant, Timothy Stevens & Thomas F. Shannon. Lanham etc: University Press of America, 11-28. (Publications of the American Association for Netherlandic Studies, 13).

van Deursen, A. 1931. *Der Heilbringer. Eine Ethnologische studie über den Heilbringer bei den Nord-Amerikanische Indianern*. Groningen & Den Haag: J.B. Wolters. (Diss. Gemeente Universiteit Amsterdam).

Du Ponceau, P.S. 1819. 'Report made to the Historical and Literary Committee of the American Philosophical Society by the corresponding secretary stating his progress in the investigation committed to him of the general character and forms of the language of the American Indians'. *Transactions of the Historical and Literary Committee of the American Philosophical Society* 1, vii-xlvi. (Franse versie in Du Ponceau 1838, 413-464).

Du Ponceau, P.S. 1838. *Mémoire sur le système grammatical des langues de quelques nations indiennes de l'Amérique du Nord*. Paris: Pihan de la Forest. (Repr. 1980, Ann Arbor: UMI; ook afgedrukt in Leopold 1999b, 131-249).

Goddard, Ives. 1974. 'Dutch loanwords in Delaware'. *A Delaware Indian Symposium*. Ed. by H.C. Kraft. Harrisburg: Pennsylvania Historical and Museum Commission, 153-160.

Heckewelder, John. 1819a. 'An account of the history, manners, and customs of the Indian nations, who once inhabited Pennsylvania and the neighbouring states'. *Transactions of the Historical and Literary Committee of the American Philosophical Society* 1, 1-348. Philadelphia: Small. (Daarin als hoofstuk 11: 'Languages', 118-127).

Heckewelder, John. 1819b. 'Words, phrases and short dialogues in the language of the Lenni Lenape, or Delaware Indians'. *Transactions of the Historical and Literary Committee of the American Philosophical Society* 1, 449-464.

Heckewelder, John. 1834. 'Names which the Lenni Lenape or Delaware Indians, who once inhabited this country, had given to Rivers, Streams, Places, &c., &c., within the now States of Pennsylvania, New Jersey, Maryland and Virginia: and also Names of Chieftains and distinguished Men of that Nation; with the Significations of those Names, and Biographical Sketches of some of those Men'. Communicated to the American Philosophical Society April 5, 1822 and now published by their order; revised and prepared for the press by Peter S. Du Ponceau. *Transactions of the American Philosophical Society*, N.S. IV, 351-396.

Heckewelder, John. 1876 [1819a]. *An account of the history, manners, and customs of the Indian nations, who once inhabited Pennsylvania and the neighbouring states*. New and revised edition with an introduction and notes by William C. Reichel. Philadelphia: The Historical Society of Pennsylvania. (Memoirs of the Historical Society of Pennsylvania, vol. XII). [Repr. van Heckewelder 1819a, met daarbij (deel II) de correspondentie tussen Heckewelder en P.S. Du Ponceau uit het jaar 1816 (349-432), en als deel III een lijst van de hand van John

Heckewelder van 'Words, phrases, and short dialogues in the language of the Lenni Lenape, or Delaware Indians' (435-442). (Repr. New York 1971: Arno Press).]

Heckewelder, John & Peter S. Du Ponceau. 1819. 'A correspondence between the Rev. John Heckewelder of Bethlehem and Peter S. Du Ponceau, Esq. (...) respecting the language of the American Indians'. *Transactions of the Historical and Literary Committee of the American Philosophical Society* 1, 355-448.

Jensma, Goffe. 2004. *De gemaskerde God. François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek*. Zutphen: Walburg Pers

Kaspersma, Jelle. 1978. 'Ut 'e Reade Ierde'. *Trotwaer* 10, 206-256.

Kaspersma, Jelle (ed.) 1989. *Walam Olum. Het heilige boek van de Delaware-Indianen*. Vertaald en toegelicht door Jelle Kaspersma. Deventer: Ankh-Hermes.

Kaspersma, Jelle. 1991. 'De Walam Olum'. *Trotwaer* 23, 29-41.

Kaspersma, Jelle *zie ook* Quaspersmah, Yellah.

Kolfschoten, Frank van. 2013. *Ontspoorde wetenschap. Over fraude, plagiaat en academische mores*. Amsterdam: De Kring.

Leopold, Joan. 1999a. 'Orientalism and the development of the Volney Prize in linguistics'. *History of linguistics 1996. Selected papers from the Seventh International Conference on the History of the Language Sciences (ICHOLS VIII) Oxford, 12-17 September 1996*. Vol. II: *From classical to contemporary linguistics*. Ed. by David Cram, Andrew Linn & Elke Nowak. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 257-266.

Leopold, Joan (ed.). 1999b. *The Prix Volney. Early nineteenth-century contributions to general and American linguistics: Du Ponceau and Rafinesque*. Dordrecht etc.: Kluwer Academic Publishers. (Prix Volney essay series, vol. 2).

Newman, Andrew. 2010. 'The Walam Olum. An indigenous Apocrypha and its readers'. *American Literary History* 22:1, 26-56.

Noordegraaf, Jan. 1995. *Oorsprong en ideaal. Opstellen over taalzoekers*. Münster: Nodus Publikationen.

Noordegraaf, Jan. 2010. 'Waar komt Leeg Duits vandaan?'. *Trefwoord, tijdschrift voor lexicografie* juni 2010, 1-10. <<http://www.fryske-akademy.nl/fa/uitgaven/trefwoord>>

Noordegraaf, Jan. 2014. 'Oera Linda en Tawagonshi. Bedriegers in de taal en bedrogenen door de taal'. *Nederlandia/Nederlands van Nu* 118, 1 (maart), 42-44.

Oestreicher, David. 1994. 'Unmasking the Walam Olum. A 19th-century hoax'. *Bulletin of the Archeological Society of New Jersey* 49, 1-44.

- Oestreicher, David. 1995a. *The anatomy of the Walam Olum. The dissection of a 19th-century anthropological hoax*. Ph. D. diss. Rutgers University, New Brunswick NJ.
- Oestreicher, David. 1995b. 'Text out of Context. The arguments that created and sustained the *Walam Olum*'. *Bulletin of the Archeological Society of New Jersey* 50, 31-52.
- Oestreicher, David. 1996. 'Unraveling the Walam Olum'. *Natural History* 10: 14-21.
- Oestreicher, David. 2002. 'Roots of the Walam Olum. Constantine Samuel Rafinesque and the Intellectual Heritage of the Early Nineteenth Century'. *New Perspectives on the Origins of Americanist Archeology*. Ed. by David L. Browman. Tuscaloosa: Univ. of Alabama Press, 60–86.
- Oestreicher, David. 2005. 'The tale of a hoax. Translating the *Walam Olum*'. *Algonquian spirit: contemporary translations of the Algonquian literatures of North America*, Ed. by Brian Swann. Lincoln & London: University of Nebraska Press, 3-41.
- Pearson, Bruce L. 2009. 'Voegelin, C(harles) F(rederick) "Carl" '. *Lexicon Grammaticorum A bio-bibliographical companion to the history of linguistics*. Second edition, revised and enlarged. Ed. by Harro Stammerjohann e.a. Vol. II. Tübingen: Niemeyer, 1588.
- Prince, J. Dyneley. 1912. 'An Ancient New Jersey Indian Jargon'. *The American Anthropologist* 14, 508-524.
- Quaspersmah, Yellah. 1995. *Joe-Es-EE-Rideljee. Skreaun yn 'en hite rite, july en augustus 1994*. Bolsart: Koperative Utjowerij.
- Rafinesque, C.S. 1836. 'Original annals and historical traditions of the Linapis, from the creation to the flood, passage and settlements in America, as far as the Atlantic Ocean &c., till 1820 &c.' *The American Nations, or, Outlines of their general history, ancient and modern: including the whole history of the earth and mankind in the Western Hemisphere, the philosophy of American history, the annals, traditions, civilization, languages, &c., of all the American nations, tribes, empires and states*. Philadelphia: C.S. Rafinesque. Vol. 1, 121-162.
- Robins, R.H. 1978. 'Foreword'. *Towards a historiography of linguistics. Selected essays* by E.F.K. Koerner. Amsterdam: Benjamins, ix-xiii.
- Robins, R.H. 1998. 'Duponceau and early nineteenth-century linguistics'. *Text and contexts. Selected papers on the history of linguistics* by R.H. Robins. Münster: Nodus Publikationen, 246-258. (Oorspr. 1987).
- Schmidt, Wilhelm 1929. *Die Religionen der Urvölker Amerikas*. (= *Der Ursprung des Gottesidee*, deel II). Münster i.W.: Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung.
- Simpson, David. 1986. *The politics of American English, 1776-1850*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- van der Sijs, Nicoline. 2006. *Klein uitleenwoordenboek*. Den Haag: Sdu.

van der Sijs, Nicoline. 2009. *Yankees, cookies en dollars. De invloed van het Nederlands op de Noord-Amerikaanse talen*. Amsterdam: AUP.

Swiggers, Pierre. 1995. 'Les débuts de la 'philologie comparée' et la fin de la grammaire générale: Humboldt entre l'Europe et le Nouveau Monde'. *Incontri Linguistici* 18, 39-60.

Swiggers, Pierre. 1997. *Histoire de la pensée linguistique. Analyse du langage et réflexion linguistique dans la culture occidentale de l'Antiquité au XIXe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France.

Swiggers, Pierre. 1998. 'Americanist linguistics and the origin of linguistic typology. Peter Stephen Du Ponceau's "Comparative Science of Language"'. *Proceedings of the American Philosophical Society* 142, no. 1, 18-46.

Swiggers, Pierre. 1999. 'Peter Stephen Du Ponceau's *Memoire sur le système grammatical des langues de quelques nations indiennes de l'Amérique du Nord* (1838): in search of a typology of grammatical form'. In: Leopold 1999b: 100-129.

Swiggers, Pierre. 2009a. 'David Zeisberger's Description of Delaware Morphology'. *Historiographia Linguistica* 36: 325-344.

Swiggers, Pierre. 2009b. 'Du Ponceau, Peter Stephen'. *Lexicon Grammaticorum. A bibliographical companion to the history of linguistics*. Second edition, revised and enlarged. Ed. by Harro Stammerjohann e.a. Vol. I. Tübingen: Niemeyer, 407-409.

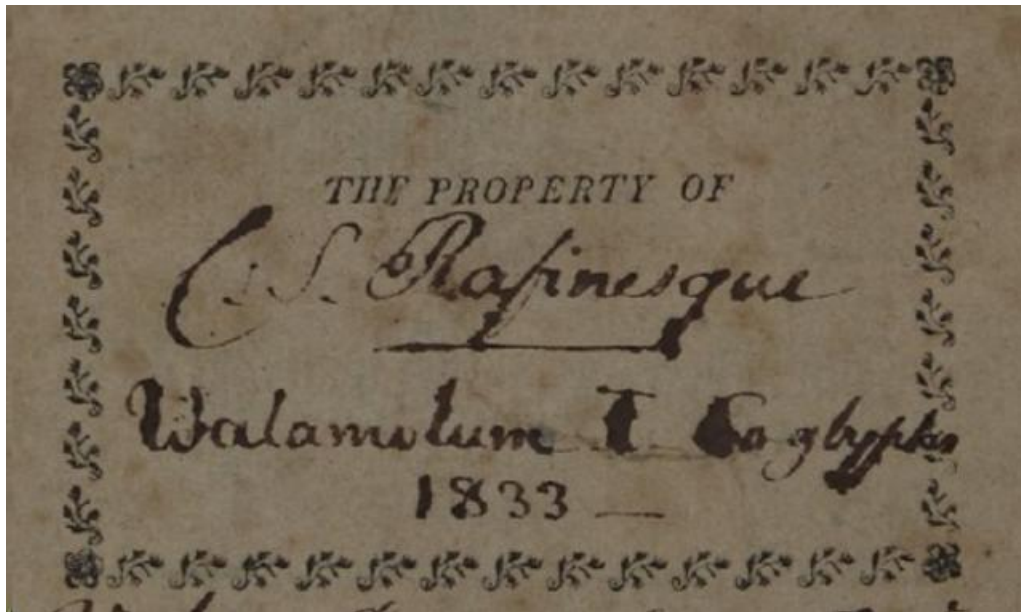
Turner, James. 2014. *Philology. The forgotten origins of the modern humanities*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Voegelin, Charles Frederick. 1941. 'Word distortions in Delaware Big House and Walam Olum Songs'. *Proceedings of the Indiana Academy of Science* 51, 48-54. Indianapolis: Indiana Academy of Science.

Voegelin, Charles Frederick e.a. (ed. & transl.). 1954. *Walam Olum or Red Score: the migration legend of the Lenni Lenape or Delaware Indians: a new translation, interpreted by linguistic, historical, archaeological, ethnological, and physical anthropological studies*. Indianapolis: Indiana Historical Society.

Waterman, Kees-Jan, Jaap Jacobs & Charles T. Gehring (red.). 2009. *Indianenverhalen. De vroegste beschrijvingen van indianen langs de Hudsonrivier (1609-1680)*. Zutphen: Walburg Pers.

Zeisberger, David. 1827. *Grammar of the Language of the Lenni Lenape or Delaware Indians*. Transl. from the German manuscript of the author by Stephen Du Ponceau. With a preface and notes by the translator. Published in order of the American Philosophical Society in the Third Volume of the New Series of their Transactions. Philadelphia: James Kay, Jun.

Detail van p. 1r van het eerste notitieboekje van C.S. Rafinesque aanwezig in de bibliotheek van de University of Pennsylvania